СВІТЛАНА БАРМАТОВА,
кандидат соціологічних наук, професор соціогуманітарного факультету Міжнародного Соломонового університету, завідувач соціологічної лабораторії

Зміна місця і ролі комунікації в сучасному світі

Abstract

In the modern society, we observe crucial changes correlated with transformations in the communication and information spheres. How do they influence development and functioning of all social system? Can they become the reason of transformation of the major social system? To what extent the laws of information and communication do influence the laws of social institutes functioning? And can they influence transformation of such traditional systems as mass-media, man, and social space as a whole? The changes which occur to the information and communications in the modern society have both positive and negative consequences. They do not bear the threat to social system. Rather they highlight the special moments of process of its transformation toward a qualitatively new level of functioning and take part in formation of new (network) design of social space. This problem has not yet been sufficiently elucidated within sociological studies. So the theme requires careful elaboration.

"Інформаційне" дедалі частіше стає одним із визначень суспільства, що акцентує значення інформаційного виробництва, споживання та обміну у відтворенні соціального цілого.

І.Мальковська

Футуристичні прогнози Д.Бела, А.Тофлера, М.Маклюена про якісне перетворення соціуму на основі інформаційних технологій, високого рівня інновацій, управління знаннями, зростання індивідуалізації й дестандартизації на початок XXI століття почали стрімко справджуватися. Одначе реальності інформаційного світу виявилися пронизаними силою-силенною

суперечностей. Так, інформація, котра, як вважалося, вестиме до посилення в суспільстві ролі знань, стала перетворюватися на "ексформацію" (А.Гор) і руйнувати знання. Водночас інформація почала дедалі більше комерціалізуватися, редукуватися в "кліп-образи", призначені для символічного обміну в лоні масової культури. Бюрократія, використовуючи інформаційні технології, енергійно рушила до трансформації у світову еліту, а не в меритократію (Д. Бел) чи в адхократію — ситуативну спільноту, створену, згідно з А.Тофлером, для розв'язання конкретного завдання. Знання й інформація, які стали ключовими економічними ресурсами, разом із тим виявилися вкрай суперечливими чинниками соціального й індивідуального розвитку; і нарешті, потужний інформаційний вибух жодною мірою не спричинився до "комунікативного вибуху", радше навпаки, посилив роз'єднаність індивідів і зумовив народження "індивідуалізованого суспільства" (З.Бауман).

Така розбіжність прогнозованого і реального результату трансформацій соціальної системи сучасного суспільства потребує ретельного аналізу тих змін, що їх принесла "інформаційна доба".

Підсумовуючи численні наукові розвідки з приводу соціального феномена інформаційної доби, можна умовно поділити зміни, що відбуваються в сучасному соціальному просторі, на три основні групи. Розгляньмо їх докладніше.

1. Зміни, пов'язані зі змінами параметрів інформації як соціальної матерії

1.1. Збільшення обсягу інформації, швидкість її поширення тощо. Інформація — це унікальний ресурс, створюваний самим суспільством у процесі його життєдіяльності. Нинішній етап розвитку суспільства характеризується тим, що інформація стала однією з основних цінностей у житті людини.

"Потреба в інформації, — зазначає С.Андреєв, — також життєво необхідна, як потреба їсти, пити, спілкуватися із собі подібними. Прагнення забезпечити себе інформацією виникло у зв'язку з тим, що соціальна активність у будь-якій її формі завжди опосередковується потребами людини" [Андреев, 1998: с. 69]. Але чи вдасться людині скористатися безмежним простором інформації, що для неї відкривається? Чи достатньо лише наявності інформації для задоволення потреби в ній? Яку саме інформацію шукає людина і за якими критеріями розпізнає її?

У сучасному світі людина дедалі більшою мірою стає споживачем інформації, причому споживачем, котрий не цікавиться не лише тим, хто її продукував і з якою метою, а й не встигає споживати приготовлений для нього продукт. "Потреби людини, — наголошує С.Андреєв, — поділяють зміст інформації на запитуваний і незапитуваний. Використовується лише та частина інформації, що необхідна для участі в громадському житті, стосується прав і життєвих інтересів людини. Незапитувана інформація стає надмірною, оскільки не перетворюється на дію. Фактично вона виступає шумовим тлом, що заважає сконцентрувати увагу на необхідній інформації" [Андреєв, 1998: с. 69]. Саме нескінченно збільшувану надлишкову інформацію А.Гор назвав ексформацією [Гор, 1999: с. 556].

У наші дні надлишкова інформація комуніціює практично без волі на те людини. Надлишкова інформація суттєво спотворює і соціальні, і економічні процеси. "Швидке зростання інформації, її оновлення, якісне вдосконалення супроводжуються, як відомо, стрімким збільшенням масиву надлишкової, дублювальної, неточної інформації (феномен "інформаційних шумів"). Це гальмує прийняття раціональних рішень в економіці, підвищує трансакційні витрати, стримує зростання продуктивності й ефективності" [Мельянцев, 2000: с. 17]. У результаті людство зіткнулося з кризою, яку саме ж створило: воно тоне в морі інформації. "Ми спродукували стільки статистичних даних, формул, образів, документів і декларацій, що не в змозі їх засвоїти. І замість шукати нових шляхів осмислення й засвоєння вже створеного, ми дедалі швидшими темпами продовжуємо виробляти нову інформацію" [Гор, 1999: с. 567].

Сучасність дуже важко піддається людському осмисленню. Швидкість провокованих ЗМК реакцій випереджає думку настільки, що, наприклад, молоді члени соціуму воліють жити сьогоднішнім днем, бо вважають, що завтра буде вже "інша сучасність". Використовуючи фраґменти людських бажань, потреб, почуттів, комунікативне "щось" продовжує безупинно надсилати інформацію, руйнуючи процес перетворення інформації на знання й на інтерсуб'єктивні відносини. Унаслідок цього людина поступово втрачає здатність до комунікації зі світом. Одного разу вирішивши, що інформація про світ замінить їй прислуховування до світу і відчування його, людина вдалася до штучного "вирощування інформації", сподіваючись використовувати її у своїх цілях, а замість цього опинилася у символічному світі порожнечі.

Ж.Бодрияр відобразив цей стан соціального простору так: "Інформації стає дедалі більше, а смислу дедалі менше" [Baudrillard, 1983: p. 95].

1.2. Достовірність інформації. В.Переверзєв вважає, що "подібно до знання взагалі, сама по собі інформація не істинна і не хибна. Істинними чи хибними можуть бути лише ті інформаційні повідомлення (впорядковані сукупності мовних символів), через які інформацію передають від адресанта до адресата" [Переверзев, 2002: с. 5].

Але проблема достовірності інформації в сучасному суспільстві стає дедалі багатоаспектнішою.

По-перше, ускладнюється можливість перевірки її для користувача, оскільки такі її параметри, як швидкість надходження, масштабність, територіальне охоплення і кількість, не залишають часу для ретельного аналізу і, тим паче, перевірки.

По-друге, сучасна доба вможливила штучне створення (моделювання) подій, що відбуваються, і відповідних інформаційних полів. У результаті інформаційний простір став комбінованим: він містить відображення як того, що реально відбувається в дійсності, так і віртуального. Відтак, реальні події межують зі штучними зображеннями світу. Поява цих віртуальних утворень веде до імітації реальності, її маскування, зрештою — до створення деякого позачасового континууму відеоімітаційного світу, або, іншими словами, гіперреальності, цілком створюваної людиною.

Важливо наголосити, що утворювані ілюзії люди переживають і сприймають як абсолютно достовірну інформацію. Але позаяк люди усвідомлюють, що штучно створювану продукцію можна видавати за реальність, це формує усталений скепсис до інформації загалом.

По-третє, багатоманіття інформації, суміш ілюзорності й дійсності, можливість вільного вибору індивідом критеріїв оцінювання подій — усе це створює особливу культуру сприйняття інформації, яка багато в чому спирається на індивідуальність сприйняття і, відтак, заперечує установку на вироблення спільних для групи (а для суспільства й поготів) кодових систем. Спостерігається парадоксальне явище: проголошене "інформаційне суспільство" невпинно руйнує комунікацію — підґрунтя інтерсуб'єктивності, а отже, підмурок самого суспільства.

По-четверте, засоби масової комунікації дедалі виразніше "грають" на диференціацію суспільства, а не на його інтеґрацію на засадах суцільної освіченості. Між інформацією, ґрунтованою на знаннях і виробленою інституціональними структурами суспільства та мас-медіа, що використовують переважно інформацію у вигляді образів, є суттєва відмінність. Так, інституціональні структури активно займаються пошуком, переробленням і виробництвом інтелектуальної інформації, тобто передусім знань. "Мас-медійні технології пропонують споживачеві кліпи, бренди, образи, в які треба вірити" [Кунде, 2004: с. 122, 228]. Науково-технічна інформація і масова інформація призначені, таким чином, для різних "страт".

1.3. Сприйняття інформації як основного соціального ресурсу, символічного капіталу. Існує три основні способи, в які будь-яка країна може збільшити своє національне багатство: 1) постійне накопичення капіталу; 2) воєнні захоплення і збільшення території; 3) використання нових технологій, що перетворюють "нересурси" на ресурси. У постіндустріальному суспільстві, як вважає Т.Стоуньєр, таким "нересурсним" ресурсом стала інформація, котра є його головною економічною цінністю, його найпотенційнішим джерелом багатства, тим паче, що "інформацію, подібно до капіталу, можна накопичувати і зберігати для майбутнього використання" [Стоуньер, 1986: с. 301].

Інформація, на думку Р.Абдеєва, перетворюється на ґлобальний, у принципі невичерпний ресурс людства, яке вступило в нову епоху розвитку цивілізації — епоху інтенсивного освоєння цього ресурсу і небачених можливостей феномена управління [Абдеев, 1994: с. 7]. Як гадає Ж.-Ф.Ліотар, за сучасних умов інформація "може стати "жаданим" інструментом контролю й реґуляції системи, включно з контролем самого знання" [цит. за: Горбатенко, Дубас, 2002: с. 195].

1.4. Зміна ролі інформації, поява в суспільстві нових груп "експертів". Виявами інформаційних змін у сучасному світі є: "інформаційна революція" (термін хоча й спірний, але це вже частина наукового дискурсу) із вельми неоднозначними соціальними наслідками; формування і становлення єдиного інформаційного простору; оформлення в науковому просторі ідеї інформаційного суспільства.

Підхід до теорії інформаційного суспільства, який акцентує роль знань, розуму, лежить у річищі класичної європейської традиції, що розглядає еволюцію людства крізь призму прогресу знань і позначає сучасний соціум як "the knowledgeable society", "knowledge society" або "knowledge-value society" [Нова постіндустріальна хвиля, 1999: с. 21]. Разом із тим акцент на інформаційному аспекті як технологічному, пов'язаному із носіями інформації, передбачає вихід за межі традиційної європейської парадигми, бо вважає комунікацію й інформацію новою глобальною тенденцією управління, котра не лише руйнує і долає національно-державні кордони, культурно-цивілізаційні простори, "локали", а й здійснює деструкцію соціального, ментального, зокрема будь-якої когнітивістським чином зорієнтованої свідомості та знання. Сучасна ідея диференціації суспільства на основі "узаконювання таланта", підносить на хвилю влади інтелектуальний клас і одночасно залучає до контролю за владою переважну більшість громадян через принципи прямої демократичної участі.

Але у соціологів є одразу кілька вагомих контрарґументів.

По-перше, попри здавалось би зрослу можливість розроблення по-справжньому глобальної тенденції управління, сучасний світ зазнає найжорстокішої управлінської кризи. Понад те, "інформаційно-комунікативна революція висунула на авансцену соціально-економічного життя транснаціональні виробничі комплекси й могутні ТНК, зумовила відрив фінансового капіталу від реальної економіки і перетворення його на самостійну силу, практично таку, що не піддається контролю" [Эльянов, 2003: с. 6].

По-друге, глибокий розрив інформації і знань, процеси економічного дереґулювання, що спостерігаються в соціальній сфері, вже сьогодні увиразнюють тривожні тенденції в розвинених суспільствах: процеси "стиснення середніх страт", що завжди були підґрунтям сучасної світ-системи, демографічні розриви й міґраційні рухи і, як наслідок цього, розширення руху "геть необізнаних" [Валлерстайн, 2003: с. 135, 138]. На думку І.Валерстайна, на найближчі сорок–п'ятдесят років світ-система увіходить у стан гострої моральної й інституціональної кризи. І найгострішим завданням стає створення нового соціального порядку.

1.5. Поява інформаційної нерівності. Багато вчених, у тому числі К.А.Нордстрем і Й.Ридерстрале, вважають, що поляризація в сучасному суспільстві збільшується, і виникають нові види нерівності. На їхню думку, існує три типи фраґментарності [Нордстрем, Риддестрале, 2001]: перший пов'язаний із доступом до освіти та збільшенням розриву між освіченими і неосвіченими людьми; другий зумовлений збільшуваним розривом між поколіннями в контексті цінностей та спільних орієнтацій; третій тип фраґментарності зумовлює інформаційне середовище і можливість адаптації до нього за допомогою комп'ютера.

Але фундаментальною проблемою сучасного суспільства попри все є фраґментація третього типу, або інформаційна нерівність. Зараз у світі близько 1,5 млрд телевізорів і 2,5 млрд радіоприймачів, до яких доступ мають майже 75% населення Землі, а комп'ютери мають менш як 5% населення Землі, із них в Інтернеті близько 100 млн комп'ютерів, що кількісно еквіва-

лентне менш ніж 2% населення Землі. Понад половину жителів планети ніколи не телефонували, просто не бачили телефону (за даними ООН і Всесвітньої організації праці), у велетенському Нью-Йорку телефонних мереж більше, ніж у всій сільській місцевості Азії, а в Лондоні більше користувачів Інтернету, ніж у всій Африці. Недоступність для частини жителів світу засобів опрацювання, добору й передання інформації з телекомунікаційних мереж, включно з Інтернетом, — це і є інформаційна нерівність, вона існує всередині країн, між регіонами і на ґлобальному рівні [Агамирзян, s. a.].

2. Зміни, пов'язані з розвитком інформаційних технологій

Інформатизація суспільства пов'язана з виникненням і розвитком об'єктивно зумовлених інформаційних технологій. Мірою зростання й ускладнення керованих систем виник інформаційний бар'єр, який неможливо подолати без створення програмованих електронних засобів для збирання, накопичення, оброблення, транспортування й подання інформації. Збільшення кількості й ускладнення суспільних об'єктів і зв'язків між ними спричинилося до появи великих масивів інформації, що вимагало якісного стрибка в опрацюванні первинної інформації задля отримання інформації нової якості про стан суб'єкта, процесу чи явища, тобто інформаційного продукту [Дубас, 2004: с. 31–32].

Вочевиднилося, що інформаційні технології особливим чином структурують соціальні взаємодії людей, впливають на характер їхніх інтерсуб'єктивних відносин, коґнітивних структур, емоційних реакцій і, як наслідок, на систему ціннісних преференцій. Взагалі, на думку Ю.Сурміна і Н.Туленкова, сучасна доба — це доба соціальних технологій, оскільки саме вони відповідають потребам мобільного і модернізовуваного суспільства. "Дедалі більшого значення, — пишуть автори у своїй праці "Теорія соціальних технологій", — набуває опанування ... технологій і відновлення суспільної системи і всіх її складових елементів. Такий широкий соціально-технічний підхід максимальною мірою відповідає сутності й цілям сучасної фази трансформації... суспільства". І далі: "...соціальна технологізація вже почала перетворюватися на одну із головних тенденцій світового суспільного розвитку" [Сурмин, Туленков, 2004: с. 7–9]. Надзавданням інформаційних технологій є забезпечення виживання людини в інформаційних потоках.

Сучасні інформаційні технології визначаються кількома параметрами. Найбільш значимими із них є, по-перше, їхній ґлобальний і тотальний характер. Ґлобальність інформаційних технологій означає охоплення практично всієї світової спільноти інформаційно-комп'ютерними мережами і створення світового інформаційного простору, що долає просторово-часові бар'єри у міжнародному спілкуванні між людьми. По-друге, вони суттєво впливають на всі сфери й аспекти життєдіяльності людини, суспільства, якісно змінюючи всі напрацьовані раніше соціальні технології: спілкування, навчання, ухвалення рішень тощо [Сурмин, Туленков, 2004: с. 260].

Зближення соціальної еволюції з інформаційними технологіями вможливило створення нового матеріального підґрунтя для будь-яких видів

діяльності, що пронизують усю будову суспільства. Отже, рух інформації набуває не "вертикального характеру", властивого традиційному суспільству, а "горизонтального", охоплюючи найрізноманітніші вузли, наявні у горизонтальних площинах соціальних структур.

Специфічним різновидом інформаційної технології є ґлобальні електронні мережі — перша комунікаційна технологія, що розвивається одночасно в напрямі *чинника впливу*, що зростає мірою того, як дедалі більше людей стають одержувачами (реципієнтами) інформаційного послання, і чинника *автономії,* що зростає мірою збільшення частки громадян, здатних бути відправниками чи генераторами інформаційного послання.

Комп'ютерні мережі, й особливо Інтернет, породжують політично революційне поєднання автономії і впливу. Кожен, хто має доступ до ґлобальної мережі, може виступати як реципієнтом, так і генератором інформації. Ґлобальна інформаційна мережа, що сформувалася останніми роками, охопила десятки мільйонів комунікаторів і реципієнтів. Багаторазово потужнішими стають мультимедійні технології, які постійно вдосконалюються й оновлюються. Знання або відомості, що обробляються, передаються, продаються, призначаються для безлічі наявних в інформаційному просторі акторів і реципієнтів. Поряд з інформацією, організаційними можливостями, каналами зв'язку тощо знання включені в те, що в наші дні називають "інтелектуальним капіталом", використовуваним для створення суспільного багатства.

Водночас — на що А.Тофлер звертає особливу увагу — зростання автономії інформаційних технологій невпинно обмежує роль людини у прийнятті рішень і підкоряє її запрограмованому способу дії. Виникає проблема контролю нескінченних перетворень інформації. Одначе вимоги впорядкування й жорсткого контролю над інформацією суперечать потребі в інноваціях, які стимулюють процес виробництва. Чим потужнішою і надійнішою стає інформаційна система, чим більше зростає визначеність і структурованість, чим легше вона піддається управлінню, тим сильніше стримує творчі сили й викликає застій організації [Тоффлер, 1992: с.116].

Понад те, інформаційні технології не тільки не забезпечили якісно нового рівня гуманізації відносин у різноманітних царинах соціальної практики, а навпаки, зумовили повсюдно глибоку кризу освітніх систем, представницької демократії, що потребує доступу до електронних медіа. Парадоксальність сучасної ситуації виявляється також на рівні людини, коли в індустріально розвиненому світі спостерігається сьогодні відставання "людського чинника" (брак знань, здібностей, недостатня мотивація) від розвитку інформаційних технологій. Складається враження, ніби інформаційна модернізація "працює" не на людину, а проти неї.

3. Зміни, пов'язані з природою та механізмом комунікативної взаємодії й комуніційованістю як якістю соціального простору

Проблеми останнього десятиліття ґлобалізації, загострення кризових процесів у культурі, що підсилили фраґментацію світу і змусили говорити про необхідність перебудови світового порядку тощо, акцентують міжкуль-

турні аспекти комунікації, необхідність діалогу культур. Характерно, що сучасний інформаційний простір нав'язує індивідам комунікацію, діалог, виходячи не з відмінностей культур, а навпаки, з їхньої схожості [Миронов, 2003: с. 452]. Світ завжди був соціально різнорідним, і налагодження комунікативних мостів у ньому передбачало безліч різноманітних форм комунікації. Але якщо раніше основу комунікації становив смисл культури і розшифровування цього смислу становило заразом і засіб адаптації до неї, вважає В.Миронов, то сьогодні система комунікації змушує за своїми законами і правилами вести діалог між культурами. "Культури немов занурюються в інше, зовнішнє для них середовище, яке пронизує міжкультурний діалог... В єдиному комунікаційному просторі панують загальні стереотипи, загальні оцінки, загальні параметри необхідної поведінки, її загальнодоступні, тобто найпростіші компоненти. Це спілкування зі своїм віддзеркаленням, причому за заданими стереотипами комунікації... Запановує царство мертвої тотожності за величезної зовнішньої активності" [Миронов, 2003: с. 452].

У сучасному суспільстві, вважає Н.Луман, замість ієрархії присутня гетерархія. Суспільство характеризується поліконтекстуальністю, в якій немає репрезентативного центру, немає верхівки і долу [див.: Юдина, 2001]. Сучасне суспільство, відтак, являє собою функціонально диференційоване суспільство, що базується на розрізненні автономних функціональних підсистем (таких як господарство, політика, виховання, релігія, мистецтво тощо). Кожна підсистема комуніціює всередині себе, зовні і продукує власні репрезентації, що претендують на цілісність і загальність. "Таке суспільство неможливо розглядати як упорядковану цілісність, оскільки немає єдиного центру або верхівки, звідки можна було б побачити суспільство як ціле. Відмінності між функціональними підсистемами, між індивідом і колективом, між минулим і майбутнім знищують принцип структурної єдності, виводячи на перший план комунікацію" [Купер, 2000: с. 40].

Але парадоксальним є те, що соціальний простір, який стає дедалі інтеґрованішим на підставі носіїв повідомлень, набуває властивості комуніційованості, що в практичному плані відкриває невідомі раніше обрії свободи і водночас створює невловимі й незримі механізми символічного насильства. Комуніційованість — це і проникність простору соціуму для носіїв комунікації, соціальних технологій, і разом із тим це набуття кожною соціальною одиницею (аж до конкретної людини) здатності "мовити про себе", заявляти про своє існування. У здатності комуніціювати носій інформації дедалі більше виявляє себе як її мультиплікатор, що нескінченно зміцнює вплив на об'єкти комунікації і на себе самого як такий самий об'єкт.

3.1. Проблема людина/комунікація. Комуніційованість соціального простору активно формує новий режим здобуття знань, новин, особистого і ділового спілкування. Але, занурюючи людину в безперервний потік інформації, вона водночас сприяє вислизанню інформаційних смислів, інформаційному "удаванню" й інформаційному насильству. Соціальні суб'єкти комуніціюють один з одним, але їхні мови спілкування дедалі менше збіга-

ються, різняться, переривають і пригнічують одна одну. У просторі "інтерсуб'єктивностей" виникає така собі анонімна сила, що комуніціює "сама по собі".

Суцільна комуніційованість соціального, політичного, інформаційного просторів робить комунікацію пререгативою не так людського світу, як соціально-технологічного, інформаційного універсуму, стосовно якого людина, з її природженою навичкою комунікації, виступає то як функція, то як об'єкт, то як атрибут, то як клієнт, то як електорат, то як споживач. У всіх випадках людина запитувана лише частково, залежно від того, який "фрагмент" сьогодні потрібен комунікації [Мальковская, 2004: с. 106].

3.2. Становлення інформаційно-комунікативного суспільства. "Словом "інформація", — зазначає один із критиків технологічного детермінізму Т.Розак, — почали позначати все, що може бути закодовано для передавання каналами зв'язку від джерела до одержувача, незалежно від його семантичного змісту" [Roszak, 1986: p. 13]. На мій погляд, саме таке розуміння ролі та місця інформації змусило І.Мальковську порушити питання: "чи може людство протиставити потужному і спонтанному впливу інформаційного начала бодай якесь комунікативне начало?" [Мальковская, 2005: с. 104]. Дослідниця, намагаючись відповісти на це питання, звертається до понять інформаційного суспільства і комунікативного суспільства. Вона вважає, що доповненням інформаційного суспільства може бути суспільство комунікативне, провісниками якого є К.-О.Апель і Ю.Габермас. Мальковська посилається на їхні підходи до розуміння "необмеженої комунікативної спільноти... як умови можливості формування консенсусу, а тим самим — і виявлення істини". "Якщо "інформаційне" — потенційний чинник суспільного відтворення на новому технологічному ґрунті, то комунікативне — основа сутнісного людського ставлення до Іншого, в якому перетинаються і природний, і культурний, і соціальний, і технологічний компоненти" [Мальковская, 2005: с. 104].

Становлення інформаційно-комунікативного суспільства, здавалося б, мало стати неминучим фіналом інформатизації соціального простору. Але "інформаційно-комунікативне суспільство виявляється надзвичайно суперечливим" [Мальковская, 2005: 107], оскільки в комунікативному концентровано виражена природа людини, що потребує для себе особливої соціальної оболонки, всередині якої відбувається зустріч з Іншим. В інформаційному виражена над-природна, конструктивістська детермінанта розвитку соціуму. І в цьому сенсі *інформаційне* і *комунікативне* сьогодні не об'єднані задля створення соціального світу і соціального дому для людини, понад те, вони віддаляються одне від одного.

Висновки

Нині важко з упевненістю визначити причинно-наслідковий зв'язок: інформаційні зміни породили структурні чи навпаки, нагромаджені в суспільстві модернізаційні елементи зажадали свого обґрунтування на рівні суспільної свідомості, що вможливилося лише з формуванням соціального

дискурсу (оскільки, як відзначають вчені, будь-які соціальні зміни спершу виникають на рівні ідей і фіксуються саме у просторі свідомості та мови), чи, може, ці процеси відбувалися одночасно? Утім, маємо визнати, що між цими двома типами змін існує тісна (хоча не завжди безпосередня, але дуже стійка) взаємозалежність.

Самі ці зміни виявилися куди складнішими для наукової рефлексії, ніж здавалося вченим. Якщо узагальнити багатоманіття досліджень сучасних соціологів, у яких інформація, комунікація або процеси, пов'язані з цими явищами, визнано вирішальними для стану соціальної системи сучасного суспільства, то складається враження радше відсутності якоїсь загальної логіки дослідження цих явищ та їхніх наслідків, ніж наявності відповідей на порушені питання. Ці наукові розвідки хибують такою кількістю кардинально протилежних, а незрідка й суперечливих суджень і висновків, що виникає враження мозаїчності й хаотичності їх. Частково це можна пояснювати тим, що сучасні дослідники здебільше намагаються досліджувати новітні соціальні тенденції, застосовуючи традиційний інструментарій та оперуючи традиційним понятєвим апаратом. Тому сучасним соціологам необхідно відійти від традиційних теорій і пояснювальних моделей і формувати нові, відповідні сучасним реаліям соціальної системи.

Література

Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. — М., 1994.

Агамирзян И. Мировой опыт реализации концепции электронного правительства. — <http://www.microsoft.com/Rus/Government/analytics/egov_evolution.mspx>. — S.l., s.a.

Андреев С.С. Информационность — критерий содержательности духовных ценностей // Социально-политический журнал. — 1998. — № 2. — С. 79–93.

Валлерстайн И. После либерализма. — М., 2003.

Гор А. Земля на чаше весов. В поисках новой общей цели// Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология / Под ред. В.Л.Иноземцева. — М., 1999.

Горбатенко В.П., Дубас О.П. Політичні аспекти інформатизації суспільства // Політологічний вісник : Збірник наукових праць: Вип.10. — К., 2002. — С. 195–201.

Дубас О.П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті. — К., 2004.

Кунде Й. Корпоративная религия. — СПб., 2004.

Купер И. Гипертекст как способ коммуникации // Социологический журнал. — 2000. — № 1/2. — С. 36–57.

Мальковская И.А. Знак коммуникации. Дискурсивные матрицы. — М., 2004.

Мальковская И.А. Многоликий Янус открытого общества: опыт критического осмысления ликов общества в эпоху глобализации. — М., 2005.

Миронов В.В. Коммуникация глобальная. Глобалистика : Энциклопедия. — М., 2003.

Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология / Под ред. В.Л.Иноземцева. — М., 1999.

Нордстрем К.А., Риддестрале Й. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. — СПб., 2001.

Переверзев В.Н. Теория коммуникации: методологический подход // Методы современной коммуникации: проблемы теории и социальной практики. — М., 2002.

Стоуньер Т. Информационное богатство: Профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. — М., 1986.

Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Теория социальных технологий : Учебное пособие. — К., 2004.

Тоффлер А. Проблемы власти на пороге XXI века // Свободная мысль. — 1992. — № 2. — С. 113–120.

Эльянов А.Я. Неолиберальная глобализация и догоняющее развитие : Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых "Глобальный мир": Вып. 8 (31). — М., 2003.

Юдина Т.В. Теория общественно-политической речи. — М., 2001.

Baudrillard J. In the Shadow of the Silent Majorities, or, The End of the Social and Other Essays. — N.Y., 1983.

Roszak T. The Cult of Information: The Folklore of Computers and the True Art of Thinking. — Cambridge, 1986.